Opgesteld door: Femke Timmermans en Edith van Eck (kennismakelaars Kennisrotonde), update Régina Petit (antwoordspecialist) en Wouter Schenke (kennismakelaar)
Vraagsteller: docent mbo instelling
Referentie: Kennisrotonde. (2018). *Aan welke kenmerken moet een versneld programma voldoen om mbo3/4-studenten succesvol een diploma te laten halen?* (KR.372). Kennisrotonde: Den Haag.

4 juni 2018, update 18 februari 2021

Vraag

Aan welke kenmerken moet een versneld programma voldoen om mbo 3/4-studenten succesvol een diploma te laten halen?

Kort antwoord

Succesvolle versnelde opleidingen maken verantwoorde keuzes in het opleidingsprogramma en werken kleinschalig. De docenten hebben actuele vakkennis, kunnen individuele leerbehoeften inschatten en zijn bereid om extra inspanningen te leveren om hun studenten te laten slagen. Verder vraagt een versneld programma ook bepaalde vaardigheden van studenten, waardoor selectie wordt aanbevolen. Tot slot zijn er wettelijke richtlijnen voor verkorting, het aantal uren begeleide onderwijstijd en momenten van examinering.

Toelichting antwoord

Voor jongeren kan het aantrekkelijk zijn om in een versneld programma een mbo-diploma te halen. Studenten hebben verschillende leervragen en loopbaanperspectieven, waarbij sommigen direct na het mbo gaan werken en anderen bijvoorbeeld via stapelen het hoger onderwijs bereiken. Voor sommigen is het tempo te hoog, voor anderen te laag waardoor zij uitdaging missen. Om recht te doen aan de verschillende studenten zijn maatwerk en flexibiliteit noodzakelijk (Van Kuijk et al., 2010). Flexibiliteit vraagt om differentiatie: het doelgericht aanbrengen van verschillen op klasniveau, opleidingsniveau, schoolniveau (Berben & Van Tesseling, 2014) of op individueel niveau (Kester et al., 2018). Differentiëren kan op verschillende manieren, zoals in tempo, in leerstof, in de mate van ondersteuning, in instructie (extra of verschillend), in de mate van controle over het leerproces, in

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL

leermiddelen, werkvormen en toetsen (Kester et al., 2018; Berben & Van Tesseling). De huidige vraag aan de Kennisrotonde naar versnelde programma's betreft differentiatie in *tempo op opleidingsniveau*.

Versnelde mbo-opleidingen en doorlopende routes vmbo-mbo

Versnelde programma´s zijn geschikt voor studenten die cognitief sterk en intrinsiek gemotiveerd zijn. Zelfdiscipline en zelfwerkzaamheid worden eveneens als noodzakelijk genoemd, want door veel zelfstudie is er weinig ruimte voor herhaling van leerstof. De Inspectie van het Onderwijs (2018) beveelt aan dat studenten bij de intake nadrukkelijk gewezen worden op de zwaarte en intensiteit van de opleiding, omdat de ervaring leert dat bijvoorbeeld privéproblemen al snel leiden tot studievertraging.

Verkorte opleidingen komen vooral voor in de sector Zorg & Welzijn op niveau 4 en in mindere mate op niveau 3. Op niveau 2 komen verkorte opleidingen zeer weinig voor, behalve bij opleidingen in de beveiliging. Weinig mbo-studenten volgen verkorte opleidingen in niet-bekostigd onderwijs en ook niet de verkorte derde leerweg-opleidingen[1] in bekostigd onderwijs, blijkt uit onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs (2018).

Verkorte bol-opleidingen (beroepsopleidende leerweg) zijn vaak intensieve gestructureerde programma's voor de betere presteerders. Verkorte bbl-opleidingen (beroepsbegeleidende leerweg) zijn vaak bestemd voor een specifieke doelgroep, bijvoorbeeld voor volwassenen die snel omgeschoold worden voor beroepen waarin tekorten zijn, zoals in Zorg & Welzijn en Techniek.

Naast versnelde mbo-opleidingen zijn er ook doorlopende routes van vmbo naar mbo die meestal verkort zijn. Deze komen vooral voor in techniek, maar ook wel in alle andere sectoren en op verschillende niveaus. Bij 'Het Groene Lyceum', een onderwijsconcept dat inmiddels vanuit 13 onderwijsinstellingen wordt aangeboden, doorlopen studenten een versnelde route van vmbo tot hbo binnen groen onderwijs. Deelnemers zijn studenten van met een havo-profiel die cognitief sterker zijn, maar de voorkeur geven aan een praktische opleiding (Biemans et al., 2016; 2020).

Goede resultaten bij versnelde opleidingen

Onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs (2018) laat zien dat bij versnelde trajecten daadwerkelijk een verkorting van de onderwijsduur wordt gerealiseerd en dat een verkorting van 50 procent niet ongebruikelijk is. Ook studenten aan het Groene Lyceum stromen daadwerkelijk sneller en succesvol door van vmbo naar mbo en gaan twee maal zo vaak door naar het hbo vergeleken met studenten die van het reguliere mbo komen (Biemans et al., 2016; 2020).

Ook studenten in de technologieroutes behalen goede resultaten in kortere tijd, switchen minder van opleidingsrichting, verlaten minder voortijdig de school en stromen vaker door

1 De derde leerweg is een variant van leren en werken (vergelijkbaar met BBL) waarbij vaak wordt afgeweken van de wettelijke urennorm, waardoor de opleiding korter duurt.

naar het hbo. Echter, het feit dat studenten worden geselecteerd voor deze routes kan mede een verklaring zijn voor de goede resultaten (De Graaf et al., 2018).

Kenmerken van een succesvolle versnelde opleiding

Kenmerkend voor succesvolle versnelde opleidingen op de hogere mbo-niveaus is dat het intensieve onderwijsprogramma's zijn met volle onderwijsdagen waarin de lesstof op een hoog tempo wordt aangeboden en waarbij lesuitval nauwelijks voorkomt. Opleidingen hebben een heldere structuur, ze werken met een klein kernteam van docenten en kleine groepen studenten die intensief worden begeleid. Er is focus in het aanbieden van leerstof, zoals een dag geconcentreerd aan een of twee vakken werken om meer diepgang te krijgen en versnippering te voorkomen. Er is afwisseling en wisselwerking tussen theorie en praktijk.

Docenten hebben actuele vakkennis en staan bij voorkeur nog met een been in de beroepspraktijk. Zij hebben een grote betrokkenheid bij studenten en zijn bereid extra inspanningen te leveren om hun studenten door de opleiding te slepen als het tegenzit (Inspectie van het Onderwijs, 2018).

Bij het Groene Lyceum wordt het succes bepaald door de theoretische voorbereiding op havo-niveau gecombineerd met beroepsgerichte voorbereiding op mbo-niveau en daarbij extra ondersteuning en gerichte ontwikkeling van studievaardigheden ter voorbereiding op het hbo. Dit beschouwen de onderzoekers als de factoren die maken dat studenten versneld en twee maal zo vaak als reguliere studenten doorstromen naar het hbo (Biemans et al., 2020). Biemans et al. (2016, 2020) pleiten voor een strenge selectie van studenten in het verkorte traject van Het Groene Lyceum. De technologieroutes worden voornamelijk gevolgd door studenten waarbij doorstroom naar het hbo het uitgangspunt is en waarbij studenten worden geselecteerd op hoge cijfers, prestaties en motivatie (De Graaf et al., 2018).

Het ontwikkelen van een versnelde opleidingen vraagt veel

Het versnellen van een programma heeft gevolgen voor de organisatie en het onderwijs dat gegeven wordt. Denk aan gevolgen voor het onderwijsprogramma, toetsing, onderwijstijd, leraren, onderwijsactiviteiten, locatie en opbouw van de opleiding (Van der Vegt et al., 2015).

De tijd die het kost om een aangepast onderwijsprogramma dat op zo veel aspecten ingrijpt te realiseren, moet niet onderschat worden, bleek uit een langlopend monitoronderzoek waarin de implementatie van de (verkorte) doorlopende routes vmbo-mbo over meerdere jaren is gevolgd (De Graaf et al., 2018; 2020). Ook kan het lastig zijn andere onderwijsvernieuwingen in te passen in een versnelde opleiding, zoals in het geval van de invoering van keuzedelen in de kwalificatiedossiers (De Graaf et al., 2018; 2020; Inspectie van het Onderwijs, 2018).

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL

Verantwoorde keuzes maken

Bij het verkorten van een opleiding moet het onderwijsprogramma worden aangepast, waar nodig met nieuwe werkvormen en manieren van toetsing. De ervaring bij de implementatie van doorlopende routes vmbo-mbo (De Graaf et al., 2018) leert dat er vaak winst te behalen is door het verwijderen van overlap tussen vmbo- en mbo-leerstof. Daar horen keuzes bij over welke leerstof op welk moment en op welke wijze wordt aangeboden en welke leerstof eventueel weggelaten kan worden.

In verkorte opleidingen ligt de primaire focus op de beroepsgerichte vakken en worden de generieke vakken vaak door middel van zelfstudie gedaan, waar een bepaalde zelfwerkzaamheid van studenten voor nodig is. Studenten worden klaargestoomd voor het diploma, maar er is weinig ruimte om hen voor te bereiden op bredere deelname in het arbeidsproces en in de samenleving. De Inspectie van het Onderwijs (2018) concludeert dat de socialisatiefunctie hierdoor soms minder uit de verf komt en dat dit een aandachtspunt is bij jonge studenten in verkorte trajecten. Daarnaast is een verkorte opleiding vakinhoudelijk nadelig wanneer deze te smal en te eenzijdig gericht is op specifieke vaardigheden. Ook theoretische bredere en verdiepende (ook interdisciplinaire) kennis is voor vakmensen nodig om praktische toepassing te verbinden aan theorie (Clarke et al., 2020). Om goede kansen te hebben op de arbeidsmarkt op de lange termijn moeten studenten voldoende breed en ook algemeen geschoold zijn (Petit & Rözer, 2017).

De keuze om generieke vakken een plaats te geven in het programma van de opleiding hangt af van kenmerken van de studenten, van de beroepsrichting en de opleiding. Verkorting van bol-opleidingen stelt bijvoorbeeld andere eisen dan verkorting in de bbl, omdat in de bbl studenten gemiddeld genomen ouder zijn dan die in de bol, en maar een dag per week naar school gaan.

Gedifferentieerde aanpak van docenten

Differentiëren, waarvan versnelling een voorbeeld is, is een complexe docentvaardigheid die docenten nodig hebben in een verkort programma. Differentiëren vraagt van docenten dat zij goed de verschillende leerbehoeften en ontwikkelingsniveaus van studenten in kunnen schatten. Ook moeten zij studenten op maat kunnen begeleiden in hun ontwikkelingsproces en in samenwerking met andere docenten de rollen vervullen die nodig zijn om het maatwerk onderwijs te geven (De Bruin, 2006).

Volgens de Inspectie van het Onderwijs (2020) zijn docenten in het mbo hier nog niet voldoende voor toegerust. De Inspectie pleit ervoor dat hier meer aandacht voor komt in de docentenopleiding. Een complicerende factor in het mbo is dat niet alleen docenten verantwoordelijk zijn voor het onderwijs maar ook instructeurs, praktijkopleiders en studieloopbaanbegeleiders. Waar sprake is van versnelling en flexibilisering, is aandacht voor professionalisering van al deze onderwijsgevenden noodzakelijk.

Digitale leermiddelen kunnen ondersteunend zijn om persoonlijke leerroutes uit te zetten en studenten op eigen niveau en tempo te laten oefenen. Ook zijn er adaptieve programma's die leerstof en feedback op maat bieden. Uit onderzoek onder 1802 mbo-docenten

werkzaam bij acht roc's blijkt dat er grote verschillen zijn in de mate waarin docenten ict inzetten om te differentiëren. De helft doet dit soms, een kwart met enige regelmaat, 10 procent vaak of vrijwel altijd. De overige docenten (16 procent) gebruiken (bijna) nooit ict voor differentiatie (Van Rens et al., 2017).

Wettelijke eisen verkorting en examinering

Het ontwikkelen en uitvoeren van een versneld programma vraagt tot slot ook kennis van de wettelijke kaders. Bekostigde mbo-opleidingen hebben een wettelijk voorgeschreven minimale studieduur. Een opleiding op niveau 3 is verkort als deze korter duurt dan twee jaar. Een opleiding op niveau 4 is verkort als deze korter duurt dan drie jaar. Daarnaast is in de WEB (Wet Educatie Beroepsonderwijs) per leerroute en niveau uitgewerkt wat de norm is voor begeleide onderwijsuren[2]. Mbo instellingen hebben veel ruimte om naar eigen inzicht om te gaan met de onderwijstijd, mits de kwaliteitsborging van onderwijstijd instelling-breed goed is geregeld. Onder bepaalde voorwaarden kan een opleiding afwijken van het minimum aantal uren begeleide onderwijstijd, als dit past binnen de onderwijsvisie en de kwaliteit van de opleiding is aangetoond.
Een versneld onderwijsprogramma heeft ook consequenties voor de examinering. De regelgeving in het mbo is ruimhartig op dit punt. Inhoud en afnametijdstip van examens zijn daar minder centraal gestuurd dan in het voortgezet onderwijs. In de doorlopende routes vmbo-mbo is ervaring opgedaan met het eerder en later afsluiten van studieonderdelen, al wordt daar maar beperkt gebruik van gemaakt (Heyma et al., 2017).

Geraadpleegde bronnen

Berben, M., & Van Teeseling, M. (2014). *Differentiëren is te leren. Omgaan met verschillen in het voortgezet onderwijs.* Amersfoort: CPS.

Biemans, H., Mariën, H., Fleur, E. Beliaeva, T. & Harbers, J. (2020). Het bevorderen van doorstroom naar het hoger beroepsonderwijs door middel van een doorlopende leerroute: het Groene Lyceum vergeleken met vmbo-mbo en havo. *Pedagogische Studiën, 97*(1), 1-23.

Biemans, H., Mariën, H., Fleur, E., Tobi, H., Nieuwenhuis, N. & Runhaar, P. (2016). Students' Learning Performance and Transitions in Different Learning Pathways to Higher Vocational Education. *Vocations and Learning,* 9, 315-332.

Clarke, L., Sahin-Dikmen, M., & Winch, C. (2020). Transforming vocational education and training for nearly zero-energy building. *Buildings and Cities, 1*(1), 650-661.

De Graaf, D., Petit, R., Hermanussen, J., Ferket, R., Van der Ven, K. & Rud, I. (2020). *Doorlopende leerlijnen vmbo-mbo anno 2019. Laatste specifieke monitor vakmanschap-,*

[2] Klokuren waarin onderwijs wordt gegeven onder verantwoordelijkheid en met actieve betrokkenheid van onderwijspersoneel. Zie urennorm per leerroute en niveau: https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/onderwijstijd/onderwijstijd-in-het-middelbaar-beroepsonderwijs

technologie- en beroepsroutes. Amsterdam/'s-Hertogenbosch: SEO, Kohnstamm Instituut en ecbo.

De Graaf, D., Petit, R., Hermanussen, J., Rud, I., Van der Ven, K., Groot, A. & Van de Berg, E. (2018). *Implementatie doorlopende leerlijnen vmbo-mbo. Vierde monitor vakmanschap-, technologie-, en beroepsroutes*. Amsterdam: SEO/Kohnstamm Instituut, ECBO.

Heyma, A., Petit, R., Cuppen, J., Van den Berg, E., Hermanussen, J. (2017). *Implementatie doorlopende leerlijnen vmbo-mbo. Derde monitor vakmanschap-, technologie-, en beroepsroutes*. Amsterdam: SEO/Kohnstamm Instituut, ECBO.

Inspectie van het Onderwijs (2018). *Verkorte opleidingen in het niet-bekostigd mbo onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het onderwijs (2020). *De staat van het onderwijs 2020*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Kester, L., Cviko, A., Janssen, C., De Jonge, M., Louws, M., Nouwens, S., Paas, T., Van der Ven, F., Admiraal, W., Post, L., Lockhorst, D., Buynsters, M., & Damstra, G. (2018). *Docent en leerling aan het stuur. Onderzoek naar leren op maat met ict*. Utrecht: Universiteit Utrecht, Oberon; Leiden: Universiteit Leiden.

Petit, R. & Rözer, J. (2017). De betekenis van vakmanschap voor onderwijs en arbeidsmarkt: een literatuurstudie. *Mens en Maatschappij, 92*(3), 259-287.

Van den Berg, N. (2013). *Doorstroom tussen groen vmbo en mbo. Onderzoek naar relevante factoren en sturingsmogelijkheden*. Ede/Rotterdam: AOC Raad/Strix Aluco–Onderzoek & Innovatie.

Van der Vegt, A.L., Appelhof, P., Hulsen, M., Van Eck, E., Heemskerk, I. & Pater, C. (2015). *Tijd voor flexibiliteit. Flexibilisering primair en voortgezet onderwijs. Wet- en regelgeving en beleidsontwikkelingen*. Onderzoek in opdracht van de Onderwijsraad. Utrecht, Amsterdam: Oberon, Kohnstamm Instituut.

Van Kuijk, J., Vrieze, G., Peek, S. & Smit, F. (2010). *Flexibiliteit in het mbo, Remmers en trekkers*. Den Bosch: ECBO.

Van Rens, C., Kral, M., Hölsgens, R. & Uerz, D. (2017). *Leren en lesgeven met ict in het mbo: Gelderse MBO's*. Nijmegen: HAN Kenniscentrum Kwaliteit van Leren.

Onderwijssector

Mbo

Trefwoorden

Versneld programma, verkorte opleiding, doorlopende leerroutes, mbo niveau 3 en 4